

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, PROSINAC 1959. GODIŠTE VIII.

KULTURA JEZIKA U NEKIH NAŠIH KNJIŽEVNIKA

Ivo Ladika

Kultura jezika i pasionirano bavljenje riječima počinje se u književnosti naših naroda jače razvijati od A. G. Matoša, Župančiča, Nazora i A. B. Šimića do Tadijanovića, Daviča, M. Božića, S. Šimića, V. Jelića i najmlađih.

Književnost, kao eminentna umjetnost riječi, zahvaljuje snazi riječi (uz ostale faktore: stil, kompozicija, siže, tema, likovi i dr.) velik dio svoga uspjeha.

Ne želim ovdje istaći kulturu jezika u smislu funkcionalnosti riječi, odnosâ vokala i konsonanata, s osobitim obzirom na snagu, udarnost, krlatost riječi i t. d., već na posebnu aktivnost književnika, usmjerenu na stvaranje potpuno novih riječi, koje se ne nalaze u književnom i narodnom jeziku.

U tu svrhu bit će ovdje razmotrena tri naša suvremena književnika: Goran Kovačić, Tin Ujević i Oskar Davičo, koji su jezičnoj kulturi posvetili u svojim književnim djelima veliku pažnju, upravo velik dio uspjeha njihovih književnih djela leži u jezičnom novatorstvu.

Osnovni Goranov način stvaranja riječi svodi se na ovo nekoliko temeljnih pravila. Izvođenje imenicâ od glagola, dodajući im imenički nastavak: *komešaj* (od *komešati*), *lajalo* (od *lajati*), *šmrcaj* (od *šmrcati*), ili izvođenje glagola od imenica: *pastirčiti*, *lugarovati*, *radoznaliti se*, ili dodajući riječima (naročito imenicama) drugi nastavak, nego ga obično imaju: *brbljov*, *besposlac*, *ženar* i sl. Osim toga Goran je iskoristio i dijalektalne jezične kvalitete (lukovdolski dijalekt rodnog kraja), jezik raznih socijalnih grupa, pa i žargon (argot), na pr. Amerikanaca povratnika (*Novela*

govoru, koji šteti pravilnom razvoju hrvatskoga književnog jezika. Ako Srbi u Hrvatskoj žele Novosadski pravopis, nema velikog problema, taj postoji i već je štampan (u Matici hrvatskoj školski), ali problem je u tome što Hrvati nemaju pravopisa prema svojoj želji i književnom jeziku, pa je stoga štetno da se predloženi Pravopis ne štampa odmah i da čeka novi Ustav. Nikad do sada nije nijedan Pravopis u svojoj jezičnoj i pravopisnoj sadržajnosti propisivan Ustavom, pa to nije potrebno ni sada. U Ustavu treba samo zajamčiti prava hrvatskog i srpskog jezika i pravopisa, a kako će taj pravopis realno izgledati, to je znanstvena kompetencija lingvista.

II. U recenziranom Pravopisu treba prije izlaska iz štampe ispraviti neke štamparske i stvarne pogreške. To bi se najlakše moglo učiniti pridodanim Popravicima na posljednjoj stranici. Navest ću ih ovdje po redu:

- 1) na str. 12. u 5. retku odozdo treba biti *bombona* mjesto *bonbona*;
- 2) na str. 14. u 10. retku odozdo treba staviti zarez iza riječi *Tko pjeva*, a ispred *zlo ne misli*;
- 3) na str. 24. u r. 8. odozdo dolazi zarez iza riječi *gonič*;
- 4) na str. 52. u 2. r. odozdo treba izbaciti primjer *Demeter* u sva tri stupca,
- 5) na str. 103. u 8. r. odozgo apostrof iza riječi *Nek*.
- 6) jednako i na str. 113. u 3. retku odozdo.
- 7) na str. 117. u 18. i 21. r. odozgo treba *crtā*, a ne *crtica*
- 8) na str. 147. riječ *bizantinac* treba protumačiti kao *lukavac*, *prepredenjak*, a ne kao *spletkar*.
- 9) deterdžent – detergent; treba izjednačiti, str. 165.
- 10) na str. 144. treba izjednačiti *bataljon* i *bataljun*. Isto *Brioni* i *Brijuni*.
- 11) riječ *hrsus* na str. 192., a *hrzus* na str. 278. (i *rzus*)?
- 12) na str. 211. treba izjednačiti *Mađar* i *Mađžar*, kao što je i na str. 65.
- 13) na str. 216. treba izjednačiti riječi *muzika* i *glazba*. Isto tako na str. 173. *drugačije* i *drukčije*.
- 14) na str. 225. treba izjednačiti *nijesam* i *nisam*.
- 15) na str. 225. za riječ *nijetiti* treba dati značenje *podjarivati*,
- 16) na str. 151. treba izjednačiti riječi *Brioni* i *Brijuni*.
- 17) na str. 251. treba izjednačiti riječi *poteškoća* i *teškoća*,
- 18) na str. 278. *rsuz*, *hrzus* usporedi sa str. 192,
- 19) na str. 279. *sadjejestvo*, a ne *sadjestvo*,
- 20) na str. 282. *Sesvetski*, a ne *Svesvetski* (uz riječ *Sesvete*),
- 21) na str. 284. *žezlo*, a ne *žežlo* (uz riječ *skeptar*),
- 22) na str. 289. *spavanje*, a ne *spava* (uz riječ *spavaćica*),
- 23) na str. 300. *Škot* ispred *Škoćanin* (uz riječ *Škotlandanin*),
- 24) na str. 314. ne treba diskriminirati riječ *unutarnji*,

bičju (golubinju), *kotvokaži*, *istin* (istinski), *slanutka*, *sljepici* (sljepoći), *tajinstva* (tajanstva), *mirluhe*, *budućnosnih*, *njihom* (njihanjem), *prepro*, *nebesnih*, *maman*, *spljusnu*, *alom*, *skitni*, *bonici*, *isporaviti*, *onkraje*, *sirime*, *zdane* (sazdane), *klamiću*, *maslosti*, *paroplove* (parobrode), *žvatao* i t. d. U tom Ujevićevu postupku oko stvaranja novih riječi ima posve davičovskih zahvata. Takve su na pr. ove Ujevićeve riječi: *ispodcrvenoga*, *prekoljubičastoga*, *ružoprste*, *prinadošlom*, *nedodiže* (nedolaska) i dr.

Međutim najviše jezično-stilskog eksperimentiranja između svih pjesnika naših naroda nalazimo u Oskara Daviča. Kao potvrda za to neka posluže primjeri iz njegove zbirke pjesama *Višnja za zidom*. U neprekidnoj lirskoj ustreptalosti, bježeći od svake sheme i konvencionalnosti; a u težnji za originalnošću pod svaku cijenu, Davičo kao pjesnik dopušta sebi niz pjesničkih sloboda, koje su do njega bile neuobičajene u poeziji naših naroda. On na pr. prenosi pola riječi u drugi stih:

*sve nas i zelene duše čija polu-
zrela usta pali mrtvi dah utvara:*

(Strava)

*i devojk, ko da buknula je Revo-
lucija u pomoć našem gladnom štrajku,*

(Sanjar)

Ili upotrebljava nabrajanja, koja se javljaju tako samo u proznom i esejističkom tekstu:

*U spisak zahteva ovog štrajkovanja
uzeti: a) mesec nek čitkije sjaje.*

(Sanjar)

Evo samo dva primjera stihova, u kojima dolazi do izražaja to Davičovo jezično eksperimentiranje:

najmojijim stasom ledine nemoje

(Sužanj porobljenoj otadžbini)

hoda razglavljenog, duše — čindarata.

(Sanjar)

Da je Davičo, osim kao stvaralac novih riječi, jedan od najvećih obretnika u savladavanju jezične i poetske materije kod nas, neka posluže kao dokaz na pr. ovi njegovi stihovi:

*Uideh kako pljucnu, pa rknu iz topa
i probi mi grudi kao bor-mašina,
i takvu mi rupu pod srcem iskopa
da bi kroz nju prošla puna mesečina.*

(Adamilo)

načela koje u Jugoslaviji i u Hrvatskoj općenito vrijede. Tako izrađen Pravopis ne može i ne smije nikoga vrijeđati i nitko ga izvan hrvatskog naroda ne može osporavati.

U vezi s donošenjem Pravopisa hrvatskoga književnog jezika postavlja se i pitanje kakav će Pravopis imati Srbi u Hrvatskoj. Najbolje bi bilo da imaju jednak Pravopis kao i Hrvati, zbog velike srodnosti jezičnog tipa. Ali o tom treba da donesu odluku oni sami (ili u dogovoru). Kao što javlja štampa, oni se većinom izražavaju za novosadski Pravopis. U takvom slučaju oni već imaju gotov Pravopis, a Hrvati nemaju. Stoga je potrebno da se hrvatskoj javnosti i školi i književnosti dade što prije Pravopis o kojem je ovdje riječ. On se ne razlikuje mnogo od novosadskog Pravopisa po pravopisnim propisima; razlikuje se samo po tome što ne sadrži ekavski jezični fond.

Dugo oklijevanje s donošenjem novog hrvatskog Pravopisa moglo bi donijeti sa sobom nepotrebne trzavice i nezadovoljstva.

U Zagrebu, 19. listopada 1971.

NADMAŠENI SVI DOSADAŠNJI PRAVOPISI

Radoslav Katičić

Želimo li prosuditi »Hrvatski pravopis« što su ga za potrebe školstva i šire javnosti izradili Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, bit će najbolje ako pođemo od naravi zadatka koji je stajao pred njima i tako odredimo ishodište njihova napora. To će ujedno dati najpouzdanije mjerilo za ocjenu uspjeha koji su postigli tim svojim radom.

Njima je bila svrha da sukladno sa zaključcima Pravopisne komisije Matice hrvatske u sastavu: S. Babić, D. Brozović, Ž. Bujas, B. Finka, I. Frangeš, Lj. Jonke, R. Katičić, T. Ladan, M. Moguš, S. Pavešić, J. Silić, koja im je bila povjerila taj posao, a prema načelima što ih je ta komisija postavila i poslije ih prihvatili Društvo književnika Hrvatske, Katedra za hrvatski jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Institut za jezik Jugoslavenske akademije i Hrvatsko filološko društvo, dakle najpozvanije kulturne, znanstvene i stručne organizacije, da prema tim načelima izrade pravopisni priručnik koji će na temelju hrvatske pravopisne tradicije i prakse donijeti suvremena i stručno dotjerana pravopisna pravila s rječnikom i tako ispuniti prazninu koja je nastala u Hrvatskoj pošto je otkazan Novosadski sporazum.

Time je određen kako pravopisni položaj koji su pisci zatekli i prema kojemu su se morali odrediti tako i bitno usmjerenje njihova pravopisnog napora. Trebalo je po najboljoj stručnoj savjesti dati osnovno pomagalo je-

zične kulture u kojem će se otkloniti ono zbog čega su Novosadski dogovor i na njegovu temelju izrađeni pravopis bili neprihvatljivi i ujedno po stručnoj obradi i znanstvenoj utemeljenosti svojih rješenja nadmašiti ono što se tamo pružalo. Sve je to trebalo obaviti u razmjerno vrlo kratkom vremenu jer je takav priručnik prijeko potreban kulturnoj javnosti i školama, pa ga nije moguće dugo čekati.

Prije svake ocjene ovoga pravopisa potrebno je dakle razmotriti zbog čega je raskinut Novosadski dogovor. To je jasno rečeno u izjavama o otkazivanju. U tom je dogovoru sadržana nediferencirana tvrdnja o jezičnom jedinstvu i ona se često tumačila kao da nema hrvatskoga književnog jezika i i njegove cjelovitosti u prostoru i vremenu. Poricalo se da je on nosilac specifičnih kulturnih vrijednosti koje su sastavnica hrvatskoga bića i proizlaze iz cijele hrvatske povijesti.

U skladu s takvim načelnim stavom bio je sastavljen pravopis, a zamišljeni su bili i drugi priručnici, u kojima se doduše načelno obuhvaćalo sve što se javlja u standardnoj porabi Srba, Crnogoraca, Muslimana i Hrvata, ali se ne daju podaci o tome što kamo pripada, pa se tako zatiru živi i povijesno izrasli sustavi jezičnih vrednota, onemogućuje svako istančanije njegovanje materinskog jezika, prenošenje tih vrijednosti mlađim naraštajima. S pozivom na širinu i toleranciju zapravo se dopuštala i opravdavala svaka netaktičnost, bezobzirnost i nepristojnost prema standardnom jezičnom obliku koji po svemu funkcionira kao književni jezik jednog naroda. Proglašujući ravnopravnost jezičnih imena i sadržaja, Novosadski je dogovor u takvoj interpretaciji podsijecao samo korijenje ostvarivanju jezične vlastitosti i uskraćivao osjećaj vlastite jezične potvrđenosti i stvaralačke slobode utemeljene u vlastitoj narodnoj predaji, osjećaj bez kojega je nemoguće skladno opstajati u zajednici više naroda.

Zadatak je pisaca novoga pravopisa dakle bio da stvore najelementarniji priručnik jezične kulture koji će jasno i precizno izraziti temeljne vrijednosti hrvatskoga književnog jezika, kodificirati i normirati pisanje u smislu prakse koja je u Hrvatskoj prevladala i u duhu tradicije koja je bitno utjecala na tu praksu. Novi pravopis morao je dakle dati precizna, upotrebljiva i funkcionalno usklađena pravila i nedvosmislena vrijednosna određenja. Pri tome je trebalo zauzeti vlastito stanovište prema hrvatskoj jezičnoj zbilji kakvu svakodnevno doživljavamo i iznaći rješenja koja će najbolje urediti i usmjeriti njezine tijekove. Hrvatska se jezična praksa različito može ocjenjivati, tradicija različito shvaćati i prihvaćati. Tu je dakle došlo do izražaja stvaralačko opredjeljenje pri zamisli novoga pravopisa, tu je i odgovornost najveća. Načela Pravopisne komisije bitno su tu već zacrtala rješenja i pisci kojima je ona povjerila izradu novoga pravopisa samo su izvršili